

Elgün NAĞIYEV

**İNTERNET TELEVİZİYASI - İP TV NƏDİR?
AZƏRBAYCANDA ONUN FƏALİYYƏTİNİN HÜQUQİ
CƏHƏTLƏRİ”**

Ключевые слова: интернет, интернет-телевидение, лицензирование

Key words: internet, internet TV, licensing

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается интернет, который является одним из основных требований информационного общества в период глобализации, и деятельность подключенного к нему

телевидения. История использования интернета в Азербайджане, формирование и развитие интернет-телевидения и радио являются одним из основных вопросов, на которые было уделено внимание при написании статьи. Также внимание уделено лицензированию и профессиональному уровню интернет-телевидения.

SUMMARY

This article deals with the activity of internet and its affiliated television, one of the main requirements of the information society during the globalization period. The history of internet usage in Azerbaijan, the formation and development of internet TV and radio is one of the main issues in the article. Also the professional level of Internet TVs and their licensing have also been replaced here.

XXI əsrdə modern dünyanı internetsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. 1950-ci illərdən İngiltərə, Fransa və ABŞ-da müxtəlif paket şəbəkələr üzərində çalışsalar da, ilk uğur 60-cı illərin ABŞ-ı payına düşür. ABŞ Müdafiə Nazirliyi tərəfindən dəstəklənən ARPANET İnternet Protokolunu işlədən ilk şəbəkədir. 60-cı illərin axırı və 70-ci illərin əvvəllərində bir çox xəbərleşmə protokolu istifadə edilərək AAPANET, CYCLADES, Merit Network, Tymnes kimi şəbəkələr yaradılır və təkmilləşdirilir. 1980-ci illərdə Tim Berners-Li World Wide Web (WWW) protokolunu formalaşdırdı və 90-cı illərdə internetin yeri erası başladı. Çatlar, mesajlaşmalar, görüntülü danışıqlar, forumlar, bloqlar, onlayn ticarət saytları formalaşmağa başladı. Azərbaycanda 90-cı illərin sonlarından istifadə edilməyə başlanılan internet 2000-ci illərin əvvəllərindən artıq həyatın bir parçası olmuşdu. Bütün dünyaya eyni anda səslənə bilən internet vergidən uzaq, ucuz və hər kəs üçün əlçatan idi. İnternet televiziya da məhz bu üstünlüklər nəticəsində 2000-ci illərin əvvəllərindən formalaşdı.

İnternet televiziyası- IP TV (İnternet Protokol Televiziyası) – internet şəbəkə üzərindən televiziya signalını effektiv ötürməyə

imkan verən müasir texnologiyadır. Efir, kabel və ya peyk kimi ənənəvi televiziyalardan fərqli olaraq, IP TV internet vasitəsilə fəaliyyət göstərən tamamilə interaktiv bir xidmətdir.

2011-2012-ci illər ərzində 3 milyon amerikalı kabel televiziya-sından imtina etmişdir. Son araşdırmaya görə, buna səbəb internet televiziya-sının inkişafıdır. “Nielsen” şirkətinin sorğusu göstərir ki, kabel televiziya-sının abunəçilərinin sayı il ərzində 1,5 faiz azalıb. Bununla belə, internet və kabel televiziya-ları amerikalıların adi televiziya-yə marağını öldürə bilməmişdir. Lakin ildən-ilə amerikalıların televiziya-yə baxdığı vaxt artırdısa, indi ilk dəfə olaraq azalmışdır. Bəs bu sahədə Azərbaycanda vəziyyət necədir? IP TV artıq dövrün tələbinə çevrilmişdir. Azərbaycanda ilk internet televiziya-sı 2009-cu ildən fəaliyyətə başlamışdır. Cənubi Qafqazda vətəndaş jurnalistika-sının layihəsi çərçivəsində “ANTV.WS” internet resursu yaradılıb və orda müəyyən sosial çarxlar, reportajlar, küçə sorğuları yerləşdirilib. Qeyri-rəsmi məlumatlara görə, hazırda Azərbaycanda 10 internet televiziya və radio fəaliyyət göstərir (3, s. 45). Rəsmi olaraq qeydiyyatdan keçənləri də nəzərə alsaq, bu rəqəm xeyli artıqdır. Lakin söhbət gündəlik fəaliyyətdə olan, günün 24 saatını tamaşaçıları audiovizual və dolğun informasiya ilə təmin edən IP TV-lərdən gedir. Bu IP TV-lər isə o qədər də çox deyil. Maraqlı doğuran fakt isə bir sıra informasiya saytlarının, xəbər agentliklərinin internet televiziya-sına malik olmasıdır. Xəbər mühitinin daxilində olanlar yaxşı bilir ki, “APA” Holdinqin internet televiziya-sı - APA TV geniş izləyici kütləsinə malikdir (9).

Televiziya mütəxəssisi, professor Qulu Məhərrəmli Azərbaycanda internet TV-lərin durumunu şərh edərkən qeyd etmişdir ki, ölkəmizdə də Amerika və Avropada olan meyillər təkrar olunur. KİV-dən əldə etdiyimiz müsahibədən bir parçaya diqqət edək: “O mənada ki, son üç-dörd ildə Azərbaycanda internet televiziya-larının sayı sürətlə artıb. Bu bir tərəfdən texnologiya-nın gəlişməsi, internetin televiziya üçün də geniş meydanlar açması ilə bağlıdır. İkinci bir tərəfdən, kabel televiziya-larının, eləcə də yerüstü kütləvi tele-

viziya kanallarının insanların tələbatını ödəməməsi ilə bağlıdır. Bu səbəbdən çıxış yollarından biri də internet televiziyaalarını genişləndirməkdir” (8).

Media Hüququ İnstitutunun hüquqşünası Xalid Ağaliyevin müsaibəsində isə bu nəticəyə gəlirik ki, dövlət siyasətinin elektron mediaya təsiri baxımından əhali internet TV-yə daha çox meyillənir (8).

Azərbaycanda internet mediasına özünü təsdiqləmiş bir sektor kimi yanaşmaq mümkün deyil. Bunun səbəbləri: sürətli internetin olmaması, hökumətin bu sahəni nəzarət altına almaq cəhdləri və s. Digər önəmli məqam reklamlarla bağlıdır. Bizdə klassik medianın reklam problemi həm də internet mediasına xasdır.

Azərbaycanda kommersiya fəaliyyəti göstərən əsas internet televiziyaaları bunlardır (7) :

- “KATV” MMC
- Connect” MMC
- «Eurosel» MMC
- “Alfanet” MMC
- «Smart Sistemz Texnoloji» MMC
- “GSP” MMC
- «Enginet» MMC
- «Biosoft Service» MMC
- «Global Technology» MMC
- «IZONE» MMC
- «ULTEL» MMC
- «RA Technologies» MMC
- «Uninet» MMC
- «Caspel» MMC
- «AvirTV» MMC
- “AZOL TV» MMC
- «MNS SERVICES» MMC

İnternet televiziyanı audiovizual informasiya bazarını ələ keçirməkdədir. İnternet TV bizim üçün nisbətən yeni yayım növüdür. Bir çox üstünlüklərini nəzərə alaraq deyə bilərik ki, teleyayımın internet üzərindən ötürülməsi texnologiyası sürətlə inkişaf edir. Azərbaycanda əhalinin təxminən 3 milyonu mütəmadi olaraq internetdən istifadə edir ki, bu da internet televiziyanın inkişafı üçün münasib şərait yaradır. Əksəriyyət internet televiziyanı alternativ televiziya növü kimi qəbul edir. Buna baxmayaraq, ölkədə son illər internet xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması internet televiziyanı əsas teleyayım texnologiyasına çevirməkdədir.

İnternet televiziyanının inkişaf tempinə nəzər salaraq deyə bilərik ki, internet televiziyanının reytingi yaxın gələcəkdə ənənəvi televiziyanın reytingini üstələyəcək. İnternet televiziyanın kabel, çanaq anteni və efir televiziyalardan üstün cəhəti budur ki, telekannalları izləmək üçün heç bir anten və ya kabel tələb olunmur. İnternet vasitəsilə dünyanı istənilən yerindən izləmək mümkündür. Bu gün bir çox yerli internet provayder öz abunəçilərinə IP TV xidməti təqdim edir. Bu xidmət vasitəsilə abunəçilər öz internet provayderi şəbəkəsində bir çox TV kanallarını internet vasitəsilə izləyə bilirlər. Hazırda Azərbaycanda “Ailə TV”, “KATV”, “Connect”-in izləyicilərinin sayı artmaqdadır. Bunu da internet televiziyanın daha müasir və geniş imkanlara malik olması ilə izah edirlər. Qloballaşma dövründə informasiya cəmiyyətinin formalaşması prosesi sürətlə davam etdiyindən vizual, audial və audiovizual məlumatların insanlara ötürülməsi vaciblik təşkil edir. Ölkəmizdə yeni media nümunələrinin azad formada təşəkkül və inkişafı internet TV-lərin kəmiyyət və keyfiyyətinə də öz təsirini göstərir. Günümüzdə simsiz internet, yəni “WiFi” bütün evlərə qonaq olduğuna görə internet TV-ləri izləmək də asanlaşmışdır. Təbii ki, informasiyanın çatımlı olmasında görüntü əsas yeri tutur. Sosial mediadakı paylaşım növlərinin baxımlılıq dərəcəsinə də diqqət etsək, foto paylaşımının yazılı status və digər paylaşımından daha çox nəzərə alındığını görürük. Bu KİV sahəsində də belədir. Görüntülü informasiyaya tələbat digərlərindən daha

çoxdur. Sosial mediadan bəhs etmişkən onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, yeni funksiyaların tətbiqi nəticəsində artıq sadə vətəndaş da görüntülü yayımçıya çevrilə bilər. Bəli, bu sosial şəbəkələrin “canlı yayım” funksiyasıdır. Sosial şəbəkələrin, xüsusən də videobloq kimi qeydə alınan Youtube sosial şəbəkəsi vasitəsilə ənənəvi TV-lər belə öz profillərini yaradaraq materialları internet üzərindən də yayımlayırlar.

Gündəmdə aktual olan məsələlərdən biri də artıq genişlənməkdə olan internet televiziya lisenziyalaşdırılmasıdır. Bu mövzu ilə bağlı müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bəzilərinə görə internet TV-lər lisenziyalaşdırılmalı, internet KİV-ə dövlət nəzarəti olmalıdır.

Azərbaycan mediası sahəsində KİV-in hüquqi tənzimlənməsinin əsasları hələ Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) dövründən başlayır. İki hissədən ibarət olan “Mətbuat Nizamnaməsi” Şimali Azərbaycanda müstəqilliyin ikinci dəfə bərpasından sonra “KİV haqqında” Qanunla davam etmişdir. Lakin internet sahəsində tam müstəqillik mövcud olduğuna və dünya praktikası bunu tələb etdiyinə görə belə bir çərçivələndirmə doğru hal kimi qeyd olunmur (5, s.399).

Bunlarla yanaşı, internet dünyasının tam azad olması bəzi peşəkar olmayan media nümunələri üçün böyük əl-ayaq açmaqdadır. Buna görə də lisenziyalaşdırma belə hallar üçün uyğun sayıla bilər. Söhbət yalnızca peşəkarlığın prioritet tutulmasından gedir. İnternet TV-lər lisenziya ilə fəaliyyət göstərməsə də, jurnalistikanın prinsip və vəzifələrinə əməl etməyə məcburdurlar. Həmçinin, KİV haqqında və Teleradio yayımı haqqında qanun özlüyündə bütün media orqanları üçün keçərli olmalıdır (6, s.261). Peşəkarlıq məsələsinə diqqət yönəltsək, internet TV-lərin adi sayt kimi fəaliyyət göstərmələrini də qeyd etmək lazımdır. İnternet media orqanının yaradılması çox sadə bir prosedur olduğundan qeyri-peşəkar jurnalistika nümayəndələrinin elə özləri kimi qeyri-peşəkar media qurumları da informasiya prosesini ciddi şəkildə zədələyir. Qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən internet TV-lərə qarşı hüquq-mühafizə orqanları və vergi müfəttişliyi səviyyəsində ciddi tədbirlər görülüb. Azərbaycanın telekommunikasiya bazarında aparılan araşdırmalar nəticəsində gəlinən qənaət

budur ki, IP TV xidmətini qeyri-qanuni şəkildə təklif edən şirkətlərə qarşı hüquq-mühafizə orqanları və vergi müfəttişliyi səviyyəsində ciddi tədbirlər görülüb: Görülən tədbirlər nəticəsində, məhz lisenziyalaşdırma sisteminin tətbiq edilməsindən sonra Azərbaycanda internet televiziya bazarı tamamilə leqallaşdırıldı ki, bu da öz növbəsində sağlam rəqabət mühitinin formalaşmasına imkan yaratdı.

Hazırda IP-TV, demək olar ki, bütün internet xidməti tədarükçüləri (Azərbaycanda 40 internet-provayder fəaliyyət göstərir) tərəfindən təklif olunur. Bazar iştirakçılarının əksəriyyəti Azərbaycanda provayder fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılmamasından istifadə edərək kommersiya əsasında əhaliyə internet xidməti təklif etməyə başlamışdı. Bu səbəbdən lisenziyalaşdırma sisteminin tətbiq edilməsi ilə bu sahənin fəaliyyətini nizamlamaq lazım gəldi. Bazarın xarici IP-TV xidmətlərindən sığortalanmaması neqativ amildir. Azərbaycanın internet televiziya bazarının hələlik kifayət qədər əhəmiyyətli dövriyyəsi yoxdur. Ancaq pirat kontent gələcəkdə bu xidməti təklif edən lokal şirkətlərin inkişaf xərclərinə səbəb ola bilər. Bu gün IP-TV bazarının yüksək tempə inkişaf etməməsinin səbəbi hələlik elə də ürəkaçan olmayan internet sürətləridir. IP-TV xidmət tədarükçüləri bu problemi videosiqnalı sıxmaq yolu ilə aradan qaldırmalı olur ki, bu da müəyyən mənada keyfiyyətə təsir edir.

İnternet TV-lərə Milli Televiziya və Radio Şurasının (MTRŞ) nəzarəti də qeydə alınmalıdır. Bir sıra mənfi hallar mövcuddur ki, istər ənənəvi, istərsə də internet Tv və radio sahəsində özünü göstər-məkdədir. MTRŞ isə bu nəzarəti ürəkaçan vəziyyətdə etmədiyinə görə internet sahəsində lisenziyalaşdırma faktorunun olması vaciblik təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT:

- Aslanov A. İnformasiya yaradıcılığı: Standartlar və yeni yanaşmalar. Bakı: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2016 200 s.
1. Əliyev İ., Hacılı R., Məmmədli Z. Media hüququ. Bakı: “Qa-

- nun” nəşriyyatı, 2006, 453 s.
2. Ənənəvi mediadan internet mediaya doğru: problemlər, çağırışlar. BDU “Jurnalistika” Elmi Tədqiqat Laboratoriyası nəşrləri seriyası. Bakı: “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2016, 160 s.
 3. İfadə azadlığı: İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinin şərhı və mahiyyətinin başa düşülməsi üçün əyani vəsait, 2012, 112s s.
 4. Məhərrəmli Q. Jurnalistikanın əsasları. Bakı: “Qanun” nəşriyyatı, 2012, 436 s.
 5. Məmmədli C. Jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi. Bakı: “Təhsil” nəşriyyatı, 2013, 656 s.
 6. <http://www.ntrc.gov.az/az/content/left/34.html>
 7. <http://www.sherg.az/pre.php?id=49953>
 8. http://www.sherg.az/site/id-36714/%C4%B0internet_televiziyas%C4%B1_d%C3%B6vr%C3%BCn_t%C9%99l%C9%-99bidir#.WekO5mi0PIU
 9. <https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet>
 10. <https://sputnik.az/news/20150818/401615568.html>
 11. <https://baktelecom.az/ferdi/iptv/xidmet-haqqinda/>
 12. <https://az.wikipedia.org/wiki/IPTV>

Elmi rəhbər: f.ü.f.d Sevinc Məmmədova